

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2020|029 VAN 20 AUGUSTUS 2020

OVER DE VOORLOPIGE WIJZIGING VAN HET KONINKLIJK BESLUIT VAN 21 AUGUSTUS 1979 TOT BESCHERMING ALS MONUMENT VAN HET ORGEL IN DE ONZE-LIEVE-VROUWEKERK TE OPWIJK OMWILLE VAN VERPLAATSING NAAR DE PAROCHIEKERK SINT-PIETER IN OPWIJK (MAZENZELE), NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER MATTHIAS DIEPENDAELE VAN 23 JULI 2020

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 20 augustus 2020 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 23 juli 2020 een adviesvraag van Matthias Diependaele, minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige wijziging van de bescherming als monument van het orgel in de Onze-Lieve-Vrouwekerk (i.e. 'Onze-Lieve-Vrouw Middelaeskerk') te Opwijk omwille van verplaatsing naar de parochiekerk Sint-Pieter (i.e. 'Sint-Pietersbandenkerk') in Opwijk (Mazenzele). De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige wijziging, met name: (a) het ministerieel besluit tot voorlopige wijziging, (b) de fotoregistratie, (c) de afbakeningsplannen en (d) het inhoudelijk dossier.
2. Alvorens in te gaan op de artikelen van het wijzigingsbesluit stelt de commissie vast dat het betreffende beschermingsbesluit uit 1979 gewag maakt van de '*Onze-Lieve-Vrouwekerk te Opwijk*'. Deze benaming wordt overgenomen in het wijzigingsdossier en -besluit, die tevens spreken over de '*Sint-Pieterskerk in Opwijk*'. De commissie vraagt daarentegen consequent gebruik te maken van de volledige benaming van deze kerken, meer bepaald 'Onze-Lieve-Vrouw Middelaeskerk' en 'Sint-Pietersbandenkerk'.
3. Artikel 1 van het ministerieel besluit legt de voorlopige wijziging vast van het koninklijk besluit van 21 augustus 1979 tot bescherming als monument van het orgel in de 'Onze-Lieve-Vrouwekerk' te Opwijk. Het artikel 1 verwijst hierbij naar artikel 6.2.1, 2° van het Onroerenderfgoeddecreet: '*een verplaatsing van het beschermde goed is noodzakelijk voor het behoud van de erfgoedwaarden ervan [...]*'.

De commissie ondersteunt de wijziging van de bescherming omwille van de verplaatsing van het orgel naar de als monument beschermde Sint-Pietersbandenkerk. Het inhoudelijk dossier verduidelijkt dat het negentiende-eeuwse orgel voor deze kerk werd gemaakt en zich hier ook bevond tot circa 1948. Kort na de Tweede Wereldoorlog werd het orgel overgebracht naar de Onze-Lieve-Vrouw Middelaeskerk in Opwijk. Hierbij ging echter de typerende gedeelde opstelling van de orgelkast verloren. De commissie vindt het dan ook zeer positief dat het orgel zal worden teruggeplaatst op zijn oorspronkelijke locatie. Bovendien wordt deze verplaatsing aangegrepen om over te gaan tot een grondige restauratie. Dit laat toe het orgelmeubel en binnenwerk volledig te herstellen in hun oorspronkelijke samenhang en historische context, wat tevens de erfgoedwaarden van de beschermde Sint-Pietersbandenkerk ten goede komt.

Hoewel deze restauratie moet resulteren in een functioneel instrument gaat het inhoudelijk dossier niet in op toekomstige gebruiksmogelijkheden. De commissie wijst erop dat de restauratie tot werkend orgel een verplichting tot regelmatig bespelen impliceert. Dergelijk gebruik lijkt de commissie ook verenigbaar met het voorkeurscenario in het kerkenbeleidsplan van Opwijk (2017). Voor de Sint-Pietersbandenkerk legt dit plan immers een verderzetting van

de eredienst met valorisatie vast.¹ Gelet op dit toekomstscenario, vraagt de commissie in het inhoudelijk dossier te duiden in hoeverre het gerestaureerde orgel bespeeld kan worden binnen of naast de eredienst.

4. Artikel 2 van het wijzigingsbesluit registreert de huidige en nieuwe locatie van het orgel en verwijst naar de als bijlagen toegevoegde fotoregistratie en de afbakeningsplannen waarop deze huidige en nieuwe locatie worden aangeduid.
5. Artikel 3 van het wijzigingsbesluit voert de aanpassing van de locatie van het orgel door in het beschermingsbesluit van 1979. Voor het overige wordt dit erg summiere beschermingsbesluit niet geactualiseerd. De commissie acht het niettemin van belang om bij dergelijke verplaatsingen maximaal in te zetten op het optimaliseren van de bescherming op de nieuwe locatie.

Wat betreft de erfgoedwaarden van het orgel merkt de commissie op dat het beschermingsbesluit van 1979 enkel een historische waarde toekent. Met de verplaatsing en restauratie wordt het orgel evenwel teruggebracht in zijn originele staat, context en opstelling. Volgens de commissie zal hierdoor niet alleen de historische waarde versterken, maar tevens het artistieke ontwerp van het orgel – zoals oorspronkelijk bedoeld – en de architecturale samenhang met het kerkinterieur. Het inhoudelijk dossier kadert de opbouw van het orgel uitdrukkelijk in het oeuvre van orgelbouwer Pieter Hubertus Anneessens. Als één van diens vroegste werken is het instrument representatief voor een overgangsstijl met nog sterke invloeden van rococo en classicisme. Bovendien past de opstelling in het totaalconcept van de kerk, met een plaatsing op het doksaal volgens de akoestiek van het gebouw. De commissie vraagt het beschermingsbesluit bijgevolg aan te vullen met de artistieke waarde alsook te onderzoeken of een architecturale waarde kan worden toegekend.

De commissie merkt tevens op dat noch het initiële beschermingsbesluit, noch het wijzigingsbesluit een beschrijving geeft van het orgel. Uit het inhoudelijk dossier blijkt nochtans dat diverse nog originele onderdelen essentieel zijn voor de erfgoedwaarden, in tegenstelling tot recentere vervangstukken. Verder benadrukt de commissie dat ook na restauratie een beheer op maat van het individuele monument nodig is. Zo wordt bijvoorbeeld de verplaatsing van alle orgelonderdelen voorzien, zonder visie op het al dan niet behouden van niet-hergebruikte onderdelen. Er wordt ook niet ingezet op het toekomstig gebruik van het instrument met oog op de geldende speelplicht (cf. par 3 van dit advies). Daarom vraagt de commissie het beschermingsbesluit alsnog te actualiseren met een beschrijving van de erfgoedelementen en -kenmerken en gerichte beheersdoelstellingen, dit conform de vereisten van het Onroerenderfgoeddecreet (art. 6.1.4).

6. Artikel 4 van het wijzigingsbesluit somt tot slot de maatregelen op die nodig zijn voor de ontmanteling, verplaatsing, stockage en heroprichting van het orgel.

De commissie ondersteunt de voorgestelde aanpak, maar wijst op enkele onduidelijkheden inzake de te verplaatsen onderdelen van het orgel. Met name onder 2^oa suggereert de commissie het volgende te schrappen: *‘een inventaris opmaken van alle onderdelen die meegenomen zullen worden’*. Het daaropvolgende punt voorziet namelijk de overdracht van alle onderdelen, met inbegrip van datgene wat niet geïntegreerd kan worden in het gerestaureerde orgel. In dat opzicht vraagt de commissie tevens concrete maatregelen te voorzien omtrent de eventuele bewaring of hergebruik, dan wel vernietiging van niet-geïntegreerde onderdelen.

¹ Kerkenbeleidsplan Opwijk 2017, p. 31.

Wat betreft de maatregel voor stockage (3°) vraagt de commissie te verduidelijken dat deze opslag gebeurt *'tijdens het restauratieproces'*.

7. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige wijziging van het koninklijk besluit van 21 augustus 1979 tot bescherming als monument van het orgel in de 'Onze-Lieve-Vrouwekerk' te Opwijk.

De commissie vraagt:

- consequent gebruik te maken van de volledige benaming van de kerken;
- in het inhoudelijk dossier te duiden in hoeverre het gerestaureerde orgel bespeeld kan worden binnen of naast de eredienst;
- het beschermingsbesluit van 1979 aan te vullen met de artistieke waarde en te onderzoeken of ook een architecturale waarde kan worden toegekend;
- het beschermingsbesluit van 1979 te actualiseren met een beschrijving van de erfgoedelementen en -kenmerken en gerichte beheersdoelstellingen;
- de maatregelen in artikel 4 van het wijzigingsbesluit op enkele punten te verduidelijken ('inventaris', bewaring niet-geïntegreerde onderdelen, 'stockage').

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt

voorzitter